

Murat Sülün – Muhammed Abay, "Kırâat Bibliyografyası", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları – IV (Kırâat İlmî ve Problemleri)*, İstanbul 2002, s. 487-488; Eşref Muhammed Fuâd Tal'at, *el-Allâme 'Alî Muhammed eđ-Đabbâ' şeyhu'l-kurrâ' ve 'umûmi'l-meķârî' bi'd-diyâri'l-Mişriyye: Cühûdüh ve mü'ellefâtühû fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Bender Seri Begavan/Brunei 1423/2002; Muhammed b. Fevzân el-Ömer, *Cühûdü's-Şeyh 'Alî b. Muhammed eđ-Đabbâ' fi 'ilmi'l-kirâ'ât*, Şarika 1424/2004; Ridvân Lahşîn, *Cühûdü's-Şeyh Maḥmûd Ḥalîl el-Ḥuşarî fi 'ilmi'l-kirâ'ât* (yüksek lisans tezi, 1428-29/2007-2008), Câmîatü el-Hâc Lahdar Külliyyetü'l-ulûmi'l-ictimâiyye ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye kısmü usûlü'd-dîn, s. 17, 22-23, 24, 44, 49, 51, 79, 218, 274, 299, 310; Fuâd Sâlih es-Seyyid, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karni'l-işrin fi'l-âlemeyni'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Beyrut 1434/2013, I, 625; M. Abdurrahman eş-Şâgûl, "eđ-Đabbâ", *'Alî b. Muhammed*, *Mv.AC*, XVII, 338-340.

AHMET ÖZEL

DÂĞIR, Yûsuf Es'ad

(يوسف أسعد داغر)

Yûsuf b. Es'ad b. Halîl Dâğır
(1898-1981)

Lübnanlı araştırmacı
ve kütüphanecilik uzmanı.

12 Temmuz 1898 tarihinde Sayda'ya 11 km. mesafede, Şûf kazasında Harrûb müdüriyetindeki Mecdelunâ köyünde hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Kendisinin verdiği bu tarihe karşılık (Cündî, II, 408) birçok kaynakta geçen 1899 yılı yanlış olmalıdır. Babası edip ve şair olup birçok telif ve tercüme eseri vardır. İlk eğitimi köyünde aldıktan sonra lise ve yüksek öğrenimini Kudüs'te "Beyaz Babalar" diye tanınan Katolik misyonerlerin yönetimindeki Salâhiyye Medresesi'nde gördü, burada felsefe ve ilâhiyat okudu. Arapça, Farsça ve İngilizce'sini geliştirdi, ayrıca Yunanca ve Latince öğrendi. Nisan 1923'te Lübnan'a dönerek Sayda ve Deyrülkamer'de Piskoposluk Medresesi'nde (el-Medresetü'l-üskufiyye), Şüveyfât'ta el-Külliyetü'l-vataniyye'de Fransız tarihi ve edebiyatı öğretmenliği yaptı. 1929'da Sorbonne Üniversitesi'nde kütüphanecilik eğitimi için Fransa'ya gitti. Burada tarih ve edebiyat alanında lisans öğrenimi ve kütüphanecilik dalında uzmanlık tan sonra Bibliothèque Nationale'de staj gördü. 1931 yılı sonlarında Beyrut'a döndü; Dârü'l-kütübî'l-Lübânîyye'de başladığı genel sekreter yardımcılığı görevini uzun zaman sürdürdü. 1951'de Lübnan Üniversitesi açıldığında Eğitim Bakanlığı tarafından üniversitede çağdaş bir kütüphane kurmakla görevlendirildi. İki yıl sonra bu görevinden ayrılıp bir müddet serbest

Yûsuf Es'ad
Dâğır

çalıştı. Bir yıl kadar da Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde kütüphane genel sekreter yardımcısı görevinde bulundu, ardından Amerika Birleşik Devletleri elçiliğinde gazetecilik bölümünde çalıştı. Bu arada UNESCO tarafından bibliyografya alanında çalışan tanınmış bilim adamlarının katıldığı uluslar arası kongreye çağırıldı (1951). Daha sonra Britanya Kültür Meclisi'nin davetiyle gittiği İngiltere'de Londra, Oxford, Cambridge, Edinburg üniversitelerini, büyük kütüphaneleri ve kültür merkezlerini ziyaret etti. 1952'de Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı ve Library of Congress'in daveti üzerine Washington'a giderek altı ay kadar kütüphanenin Arapça bölümünün düzenlenmesi çalışmalarını yönetti. Bu vesileyle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok kütüphaneyi dolaştı. Sahip olduğu 2500 kadar kitabı Dârü'l-kütübî'l-Lübânîyye ile Lübnan Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışladı. UNESCO Lübnan Millî Komitesi, Association des conservateurs de bibliothèques (Paris), Library Association (London), American Library Association (New York), American Asiatic Society (New Haven), Lübnan Cem'iyetü ehli'l-kalem, Cem'iyetü asdikâil'kitâb gibi kuruluşların üyesiydi. Birçok ilmi toplantıya katılan Dâğır 1 Ocak 1981'de Beyrut'ta öldü.

Eserleri. 1. *Fehârisü'l-mektebeti'l-Arabîyye fi'l-Hâfikayn* (Beyrut 1947). Doğu'da ve Batı'daki büyük kütüphanelerde bulunan Arapça yazma ve matbu eserlerin kataloglarını tanıtan bir eserdir. 2. *el-Mektebâtü'l-âmmе ve eşeruhâ fi tekvîni's-seķâfe* (*el-Kısmü'l-evvel: Delîlü'l-e'arib ilâ 'ilmi'l-kütüb ve fenni'l-mekâtib*, Beyrut 1948). Yeni kütüphanecilik bilimi hakkında Arapça'da yazılan ilk kitaptır. 3. *Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye* (I, Beyrut 1950, 1961; II, Beyrut 1956; III/1-2, Beyrut 1972; I-IV, Beyrut 1983, 2000). Üçüncü cildi iki bölüm içermek üzere dört ciltte beş cilt olarak yayımlanan eserin birinci cildi Câhiliye döneminden uyanış çağına kadar, diğer üç cilt ise 1800-1955

yılları arasında yaşayan yaklaşık 1500 kişinin biyografisini içerir. Lübnan, Suriye, Irak ve Mısır gibi Arap ülkelerindeki resmî müfredat programlarına uygun biçimde hazırlanan eserde ele alınan kişilerin eserleri hakkında da bilgi verilir ve kaynakları zikredilir. Gerek içeriği gerekse verdiği kaynaklar bakımından ilk elden bir kaynak olan eser, Arap-İslâm dünyasında yetişmiş şahsiyetlerin biyografilerinden hareketle XIX-XX. yüzyıllarda fikir ve edebiyat alanındaki gelişmelerin ortaya konulması bakımından da önem taşır. Hakkında yazılan değerlendirme yazılarında (bk. bibl.) eser kaynak zenginliği, muhtevası, özlü üslubu gibi açılardan takdir edilmekle birlikte önemli bazı kişilerin ihmal edilmesi, kaynaklar arasında bazı dergilerin yer almaması, biyografilerde içerik ve sunum bakımından aynı yöntemin uygulanmaması gibi noktalarda eleştirilmiş, bilgi ve baskı hatalarına da işaret edilmiştir. 4. *Ḥavâtır ḥavle'l-mü'temeri'l-Emirikî li's-seķâfeti'l-İslâmiyye ve 'alâķatihâ bi'l-âlemi'l-yevm* (Beyrut 1954). 8-19 Eylül 1953 tarihinde Princeton Üniversitesi ve Kongre Kütüphanesi'nde düzenlenen sempozyumun değerlendirilmesi hakkındadır. 5. *el-Uşûlü'l-Arabîyye li'd-dirâsâti's-Sûdâniyye* (Beyrut 1968). Eserde 1875-1967 yıllarında Sudan'la ilgili olarak yayımlanan 2000 kadar kitap hakkında bibliyografik bilgi verilir. 6. *el-Uşûlü'l-Arabîyye li'd-dirâsâti'l-Lübânîyye: Delîlün bibliyûğrâfi bi'l-merâci'l-Arabîyye el-müte'allika bi-târîhi Lübnân* (Beyrut 1972). Lübnan'la ilgili 5460 kitap hakkında bibliyografik bilgi içerir. 7. *Mu'cemü'l-mesraḥiyyâtü'l-Arabîyye ve'l-mu'arrebе 1848-1975* (Bağdat 1978; Beyrut 1400/1980). Arapça yazılmış veya Arapça'ya çevirilmiş 4000'i aşkın tiyatro eseri hakkında bilgilerin yer aldığı ansiklopedik bir çalışmadır. 8. *Ķâmûsü's-şihâfeti'l-Lübânîyye* (Beyrut 1978). Bu eserde de Lübnanlılar tarafından Lübnan'da ve diğer ülkelerde 1858-1975 yılları arasında çeşitli dillerde çıkarılan 2700 kadar süreli yayın hakkında bilgi verilir. 9. *Mu'cemü'l-esmâ'i'l-müste'âre ve aşḥâbihâ lâsiyyemâ fi'l-edebî'l-Arabîyyi'l-ḥadîş* (Beyrut 1982, 1986, 1995). Eserde çağdaş Arap yazarlarınca kullanılan 13.500 civarında takma ad derlenmiştir.

Dâğır'ın diğer bazı eserleri de şunlardır: *L'orient dans la littérature française d'après guerre, 1919-1933* (Beyrout 1937); *Şelâşü mi'e ve ḥamsûne*

maşdaren fî dirâseti Ebi'l-Âlâ el-Ma'arî bi-münâsebeti zikrâhü'l-el-fiyye (Beirut 1944); *Répertoire des bibliothèques du proche et du moyen-orient* (Paris 1951); *el-Âzrâ² Meryem fi'l-mektebeti'l-Ârabiyye* (Beirut 1954); *Bibliographie des traductions arabes faites des langues étrangères (1800-1950)* (Harissa 1955); *Beṭâriketü'l-Mevârine* (Beirut 1958); *ed-Dîmuḡrâtiyye fi'l-mektebeti'l-Ârabiyye* (Beirut 1959); *Ḳâmûsu Dâğır-Fransî-Ârabî* (nşr. Tûnî Gûş – Refik Şeyhânî, Beirut 2002). Yûsuf Es'ad Dâğır kendi otobiyografisiyle ilgili olarak *L'ouvre scientifique et littéraire de Joseph A. Dagher* (Beirut 1951), *Curriculum vitae* (Beirut 1960), *Yûsuf Es'ad Dâğır: Merâḫilü ḥayâtihî ve âşâruhü'l-fikriyye ve'l-edebîyye* (Beirut 1977) gibi eserler de kaleme almıştır. Çeşitli dergilerde 150'nin üzerinde ilmî makale yazmış olan Dâğır'ın "Fennü't-temşîl fî ḫilâli ḳarnin" (*el-Meşriḳ*, XLII/3, 1948, s. 434-460; XLIII/1, 1949, s. 118-139; XLIII/2, 1949, s. 271-296); "L'état actuel de la bibliographie dans le monde arabe" (*Arabica*, V/1 [Leiden 1958], s. 47-55) ve "Parémiologie et village libanais: étude socio-linguistique de quelques matériaux" (*Arabica*, XLI/1 [Leiden 1994], s. 1-29) gibi yazıları bunlara örnek gösterilebilir. Dâğır ayrıca İbn Haldûn'un *el-İber*'inin *Târîḫü'l-Âllâme İbn Ḥaldûn* adıyla yapılan neşrinde (I-VII, Beirut 1956-1961) eserin Bulak 1284 baskısında yer alan özel adlar, terimler, yer, kabile, devlet, aile, yıldız, hayvan, bitki, değerli taş ve kitap adlarıyla âyet ve konu dizinini yapmış, Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-zehab*'ini de yayımlamıştır (I-IV, Beirut 1385/1965, 1984, 2002, 2004; Kum 1404/1984).

Tercüme: 1. *Bûlûnyâ beyne'l-mâzî ve'l-ḥâzır* (Beirut 1947). Polonya'nın coğrafya, tarih ve kültürüne ait bir grup Polonyalı araştırmacının hazırladığı *Bolonia* adlı Fransızca eserin çevirisidir. **2.** *İnhellî* (Beirut 1948). Polonyalı şair Slowacki'nin Polonya edebiyatının önemli eserlerinden olan *Anhellego* adlı hikâyesinin tercümesidir. **3.** *Târîḫü'l-ḳurûnî'l-vüştâ* (Beirut 1956). Edouard Perroy'un *Histoire générale des civilisations*'unun III. cildinde yer alan *Le moyen âge* adlı eserinin çevirisidir. **4.** *Târîḫü'l-ḥaḳârâti'l-Âm* (III-VII, Beirut 1966-1969). *Histoire générale des civilisations* adlı eserin Ortaçağ'dan XIX. yüzyıla kadar Avrupa tarihine dair Edouard Perroy, Roland Mousnier, Ernest Labrousse, Robert Schnerb, Marc Bouloisau ve Maurice Crouzet tarafından yazılan III-VII.

ciltlerinin Ferîd M. Dâğır ile birlikte yaptığı tercümesidir. İlk iki cildi Ferîd M. Dâğır ile Fuâd Corcî Ebû Reyhân çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye*, Beirut 1983, II, 342-345; a.mlf., *Mu'cemü'l-eşmâ'i'l-müste'âre ve aşḫâbihâ*, Beirut 1982, s. 131-132, 295-296; Ephem el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fen*, Dimaşk 1958, II, 408-409; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müstedrek*, 1406/1985, s. 848-849; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beirut 1414/1993, IV, 155-156; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beirut 1418/1997, s. 638-639; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşürin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 828; Ahmed el-Alâvine, *Zeylül-A'lâm*, Cidde 1418/1988, s. 227-228; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beirut 1999, s. 316-317; Abdullah el-Cübürî, "Yûsuf Es'ad Dâğır", *Mevsû'atü Beyti'l-ḫikme li-a'lâmî'l-Ârab fi'l-ḳarneyni't-tâsi' caşer ve'l-işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 612-613; Nuaym el-Hımsî, "Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye", *MMLADm*, XXVI/3 (1370/1951), s. 444-447; Abdülhâdî Hâşim, "Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye", a.e., XXXI/4 (1376/1956), s. 671-673; Ömer Ferruh, "Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye", a.e., XLVIII/4 (1393/1973), s. 909-916; M. Abdülğanî Hasan, "Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye", *MMLA*, XXXII (1393/1973), s. 126-136.

AHMET ÖZEL

DAĞCI, Cengiz

(1919-2011)

Kırımli romancı, yazar.

9 Mart 1919'da Kırım'da Yalta'nın Gurfuz kasabasında doğdu. Babası berberlik ve çiftçilik yapan Emîr Hüseyin, annesi Fatma Hanım'dır. Çocukluğu babasının köyü Kızıлтаş'ta geçti. İlk eğitimini burada aldı. Stalin döneminde uygulamaya konulan kolhozlaştırma siyaseti hayatlarında büyük sarsıntı ve acılara yol açtı. Ailesine ait toprakları elinden alınan babası 1931 yılı kışında hiçbir gerekçe gösterilmeden üç ay tutuklandı. Serbest kalınca köyüne dönmeyip Akmesic'de bir barınağa yerleşerek öğrenimini sürdürmesi için oğlu Cengiz'i (1932), daha sonra da bütün aileyi (1936) yanına aldı. Cengiz burada ortaokulu bitirip Pedagoji Enstitüsü'nün tarih bölümüne kaydoldu (1937).

II. Dünya Savaşı başlayınca 1940 yılı Aralık ayında askere alındı. Ertesi yıl Rus ordusu saflarında savaşırken Almanlar'a esir düştü ve Ukrayna'daki Kirovograd esir kampına götürüldü. Ardından sayıları 30.000'i bulan esirlerle beraber çok ağır şartlar altında Uman kampına nakledildi. 1942'de Almanlar'ın Rus olmayan unsurlardan oluşturdukları lejyonlardan Türkistan lejyonuna katılmak üzere Varşova'nın

Legionova kasabasına götürüldü, burada altı ay kurs gördükten sonra subay yapıldı. Eylül 1942'de izinli olarak Kırım'a gitti. Bu ziyaret onun ailesini ve yurdunu son görüşü oldu. Almanlar karşısında zafer kazanan Rus ordusunun Polonya'ya doğru ilerlediği sırada burada tanıştığı ve yakınlık kurduğu Regina Barbara Kleszko adlı bir genç kızın yardımıyla güneydeki Çestahova şehrinde Alman ordularına karşı savaşmak üzere Polonyalılar'ın oluşturduğu Armiya Krayova örgütüne D. Suwarski kimliğiyle katıldı. Ardından tekrar Varşova'ya, oradan Frankfurt-Oder'e geçip Tatar Millî Komitesi'nde çalışmaya başladı. Bir anlaşmazlık dolayısıyla Berlin'e giderek çalışmalarını *Yaş Türkistan* gazetesinde sürdürdü. Kasım 1944'te Berlin bombalanınca İsviçre'ye geçme girişimleri başarısızlığa uğradı. Daha sonra Amerikan askerlerince yerleştirildikleri Avusturya'daki Landeck kampında Regina'yla evlendi (18 Haziran 1945). Oradan önce İtalya'daki Barletta kampına, ardından İskoçya'nın Edinburg şehri yakınındaki eski ordu barakalarına gittiler. Ocak 1947'de Londra'ya yerleşti. Üç ay sonra da eşini ve yeni doğan kızını yanına aldı. Londra lokantalarında bulaşıkçılık, garsonluk gibi işler yaptıktan sonra eşiyile beraber bir lokanta açtı. 1974'te Londra'da Wimbledon yakınlarındaki Southfields'e yerleşti. 13 Ocak 1998'de elli üç yıllık hayat arkadaşı Regina'yı kaybetti. Bu ölüm onu çok etkiledi. Eşinin ardından günlükler halinde kaleme aldığı duygularını *Regina* adlı kitabında bir araya getirdi. Cengiz Dağcı 2 Ekim 2011'de Southfields'te öldü. Türk Dışişleri'nin girişimi ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katılımıyla kalabalık bir topluluk tarafından Kırım'da çocukluğunun geçtiği Kızıлтаş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı, küçük yaşlarda başlayan edebiyat merakı ve amcası Seyit Ömer'in kendilerine okuduğu Ömer Seyfeddin hikâyelerinin etkisiyle Türk ve Rus edebiyatçılarının eserlerini okumaya başlamıştır. Abdullah Tukay, Bekir Çobanzade, A. Blok okuduğu yazarlar arasındadır. Ortaokulda iken bir arkadaşı vasıtasıyla tanıdığı Sergey Yesenin'in eserleri onda şiir zevkini uyandırmış ve "Kış" başlıklı ilk şiiri 1936'da *Gençlik* dergisinde yayımlanmış, bu yıllarda Puşkin'i, Ali Şir Nevâi'yi tanımıştır. Onun Tatar Türkçesi'ne çevirdiği "Gül ve Bülbül" ilkököl ders kitaplarına girecek kadar beğenilmiş, Kırım Yazarlar Birliği'nin yayın organı *Edebiyat Mecmuası*'nda da şiirleri çıkmıştır.